

Trudny stoicyzm Czesława Miłosza na podstawie tomu *Ocalenie*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Ilustracja interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Piotr Urbański, *Stoicyzm i neostoicyzm w kulturze polskiej*, s. 174.
- Źródło: Kazimierz Wyka, *Ogrody lunatyczne i ogrody pasterskie*, s. 17.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Podróż*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 173–178.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Podróż*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 173–178.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Podróż*, [w:] *Wiersze wybrane*, oprac. R. Krynicki, wybór R. Krynicki, Kraków 2007, s. 304–305.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 225.

Trudny stoicyzm Czesława Miłosza na podstawie tomu *Ocalenie*

Zamek w Trokach, Litwa

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy po doświadczeniach wojny, śmierci milionów na frontach, w obozach, z głodu, było jeszcze możliwe odbudowanie systemu wartości? To jedno z zasadniczych pytań, które powtarzały się w literaturze polskiej po II wojnie światowej. Wielu polskich twórców po doświadczeniu grozy zwróciło się w stronę nihilizmu, odrzucenia wartości, niewiary w człowieczeństwo. Czesław Miłosz wybrał inną drogę.

Twoje cele

- Omówisz konteksty biograficzne, historyczne i filozoficzne w wierszu Czesława Miłosza *Podróż*.
- Wyjaśnisz, na czym polega światopogląd stoicki zaprezentowany w wierszu Czesława Miłosza.
- Dokonasz analizy i interpretacji wiersza *Podróż*.
- Opiszysz język i warstwę formalną utworu *Podróż*.

Przeczytaj

Trudny stoicyzm Czesława Miłosza

Postawa Czesława Miłosza wyróżnia się na tle pokolenia Kolumbów – pisarzy młodszych od autora *Ocalenia* o dziesięć lat. Poeta występuje przeciw nihilizmowi i zwątpieniu, broni uniwersalnych wartości, wierzy w sens kształtowania doskonałości duchowej i godzi się z losem. Światopogląd Miłosza od czasów powojennych aż do śmierci poety w 2004 roku nie zmienił się radykalnie i oscylował wokół dwóch przenikających się postaw – buntownika i stoika. W jednym tomie wierszy Miłosza mogły zatem znaleźć się utwory odnoszące się do filozofii stoickiej i takie, w których podmiot liryczny jest targany skrajnymi emocjami.

Podmiot liryczny w poezji Miłosza mimo przeżyć wojennych jest człowiekiem silnej wiary. Wierzy w uniwersalne wartości, moc poezji, dobroć człowieka. Podobnie jak stoicy mędrzy uznaje, że szczęście można osiągnąć jedynie poprzez wyzbycie się silnych, skrajnych emocji (np. euforii, rozpacz). Mędrzec powinien dążyć do stanu nazywanego **apatią**. W języku greckim „apatia” była stanem braku *pathe*. Termin *pathe* nie oznaczał wszystkich uczuć, a jedynie te, które charakteryzują się szczególną gwałtownością i nierozumnością. Stoicy uważali, że człowiek powinien pracować nad harmonijnym przepływem emocji i uczuć. Drugim ważnym elementem filozofii stoików był racjonalizm, czyli skłonność do oceny rzeczywistości jedynie za pomocą rozumu (**logos**). Nie chodziło o chłodny, logiczny osąd, lecz o dostrzeżenie harmonii świata wyznaczonej przez stałe zasady. Stoicy dążyli do **autarkii**, czyli swoistej samowystarczalności. Przyjmowali, że do osiągnięcia szczęścia rozumianego jako całkowity spokój ducha nie są potrzebni inni ludzie. Nie oznacza to jednak, że postulowali samotność i izolację. Kształcenie się w cnotie rozumianej jako doskonałość duchowa (**areté**) odbywa się wśród ludzi i wymaga zaangażowania. Stoicki mędrzec miał też moralny obowiązek dbania o doskonałość duchową innych.

Ocalenie Czesława Miłosza to jeden z pierwszych tomów poezji wydanych w Polsce po II wojnie światowej. Można w nim dostrzec ewolucję myślenia poetyckiego autora.

Czesław Miłosz

Fotografia z książki: Aleksander Janta, *Lustra i reflektory*, 1982

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Zamieszczone tu wiersze cechuje różnorodność tematyczna i stylistyczna. Silnie pobrzmiewają w nich echa filozofii stoickiej, do której poeta odwołuje się w wierszach *Pieśni Adriana Zielińskiego, Los czy Pożegnanie*.

Podmiotem tomu *Ocalenie* jest twórca, który kreuje się jednocześnie na romantycznego profetę i stoickiego mędrca. Z pierwszym z nich łączą go gniew i bunt przeciwko niesprawiedliwości i cierpieniom innych. Stoicyzm zaś podpowiada mu ideę kształcenia się w cnocie, racjonalizm (rozumiany jako założenie, że w świecie panuje harmonia) oraz autarkię.

Pożegnanie to przykład utworu, w którym można zauważyć cechy typowe dla filozofii stoickiej. Na początku wiersza podmiot liryczny mówi o swoich doświadczeniach i silnych emocjach:

((Czesław Miłosz

Pożegnanie

Żebyś ty wiedział, jak to jest, gdy nocą
Budzi się nagle ktoś i zapytuje
Słyszac bijące serce: Czego ty chcesz jeszcze,
Nienasycone? Wiosna, słowik śpiewa.

Źródło: Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 225.

Osoba mówiąca w wierszu stanowczo i z mocą wykorzystuje bezokolicznik w funkcji trybu rozkazującego i stwierdza, że to, co podpowiada „bijące serce” należy „odrzuć”:

((Czesław Miłosz

Pożegnanie

Odrzucić. Odrzucić wszystko. To nie to.
Nie będę wskrzeszać ani wracać wstecz.

Źródło: Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 225.

Podkreśla to, używając nieokreślonego zaimka „wszystko”. Współgra to z koncepcją stoickiej apatii – unikania skrajnych emocji, umiaru.

Wiersz kończy się mocnym podsumowaniem:

((Czesław Miłosz

Pożegnanie

Synu mój, wierzaj mi, nie zostaje nic. [...]
Tylko trud,
Nic więcej.

Źródło: Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 225.

Poeta wartościuje trud pozytywnie, dla niego jest to wysiłek, który bez sprzeciwu należy podjąć.

Wiersz Czesława Miłosza na Pomniku Poległych Stoczniovców w Gdańsku (Polska)

Źródło: Brosen, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ze stoicyzmu Miłosz czerpie wiarę, że świat jest miejscem uporządkowanym i harmonijnym. Tom *Ocalenie* ukazał się tuż po II wojnie światowej, więc wiara w panujący w świecie porządek graniczyła z duchowym heroizmem. Wiersz *Wiara* jest przykładem utworu, w którym jest mowa o harmonii świata. Podmiot liryczny, patrząc na świat z perspektywy zbiorowości, mówi, że kamienie „są po to, żeby nogi nam raniły”. Cierpienie jest nieodłączną częścią istnienia, jest częścią porządku świata. Wobec tego można jedynie przyjąć postawę duchowego męstwa, określanego w języku greckim słowem *arete* – cnota.

Czy w 1945 roku, kiedy ukazał się tom *Ocalenie*, można było zachować poglądy starożytnych stoików? Nawet stoik nie ma prawa zgodzić się na cierpienie niewinnych i na „samotność ginących”. Miłosz stawia pytania o kształt, sens i cel poezji po spełnionej apokalipsie. Prezentuje światopogląd trudnego, nieoczywistego stoicyzmu. Mimo doświadczeń wojny i okupacji wierzy w wartości umiaru, harmonię świata, w sens cierpienia, ale nie zgadza się na zło.

((Czesław Miłosz

Podróż

Daleka była droga i przeciwne czasy,
Tak iść przez tego miasta rozdarte ulice,
W serce zbierając chmury albo błyskawice,
Jak nocą przez uschnięte i drapieżne lasy,

A zanim ktoś pomyślał nad spraw tych przyczyną,
Żal było, że i ludzie, i dzieła ich giną.

Więc najpierw złorzeczyłem niemądrze losowi,
Że małe moje życie wplątał w takie dziwa,
Potem rad byłem, że tak nagle odkrywa
To, co dotychczas leżało ukryte.
Że burza, choć zabija jednych, innych uczy,
Jak szukać miar właściwych i właściwych kluczy,
Jak życie ludzkie myślami otwierać
I co żyć znaczy, co znaczy umierać.

I wtedy zapytałem, czy są rzeczywiście
Te rozpostarte dokoła obrazy,
Czy też jest źródło jakieś bardziej czyste,
Które przesącza blask jak kryształ ciemny.
[...]

Stały pod Warszawą roziskrzony morza,
Ciepły ocean piaski mazowieckie perlił
I w chmur winogradowych otwartej draperii
Słońca powstającego prześwitywał pożar.

Szedłem w blasku łagodnym. Słysząc, jak kołyszą
Wierzchołkami ogrody, jak w brzasku się mienia,
I wszystko było echem, wszystko było ciszą.
Nowy, czysty poranek wschodził ponad ziemią.

Szedłem w blasku łagodnym. Białe były place,
Różowe od płynnego promieni marmuru.
Tylko gołębie chodząc gruchały do wtóru
Wietrzykowi, gdy liściem o liść zakołacze.

[...]

Stary był rzeźbiarz. W tym wieku ironii,
Która ziemię i niebo zwątpieniem przetrawia

I to tylko nietkniętym i czystym zostawia,
Co trudowi rąk ludzkich przydaje zachwytu.
Kiedy dłuto kołysał z głową przechyloną,
Myślę, że mógł posłyszeć głosy ludzi dawnych,
Jak wołali: O mądry, silny, dzierzawny,
Pracuj - bo nazbyt wiele już było milczenia.
Zbyt wiele zim lodami na groby nam legło,
Zbyt wiele dębów nowych zielenią okrzepło,
A nam odjęło usta. Za wiele milczenia.
Więc kuł - i warstwy nowe otwierał jak wrota
Złotawe - zanim płomień form nie zamigota.

Dalej szumiało miasto. Już dymią mięsiwa,
Tysiące półmisków jedzie na obfite stoły,
Tryskają chłodnym sokiem rozcięte owoce,
Rumianymi chlebami spiętrzają się kosze,

[...]

Alkohole! Koniaki jak jesienne sady,
Pachnące z cierpkich jagód wyciągi jałowca,

[...]

Gody, gody goreją w galilejskiej Kanie!

[...]

Czyjeś usta szeptały wiersze. Znałem słowa.
O Boże, przecie ten wiersz ja sam napisałem.
Może małe są słowa i niewiele znaczą,
Ale ja stół pamiętam, deszcz i tamten dzień
I to zwycięstwo moje - wtedy - nad rozpaczą...

Tak dawno. Teraz niebem nowe wiatry wieją,
Młode wiosny kochankom lazurem jaśnieją,
Kwiaty buchają z ziemi, poezje się rodzą,
Pary w gaje wiślańskie na słowiki chodzą,
I święcą tutaj święta jakieś apollińskie.

[...]

Czyste, głębokie niebo. Obłoków trącanie
O wieże, do złamanych pocisków podobne.

[...]

Teraz idzie pora,

Kiedy na stołach leżą nowych świątyn plany

I świat chwieje się jeszcze, mądrością dźwigany

Pomiędzy tym czym będzie i tym czym był wczoraj.

Jej twarz, przez której bruzdy ból dawny prześwieca,

Że zdaje się płonącym na miedzi symbolem,

[...]

Żałobna matka, śmiercią synów doświadczona,

Władzę nad rozplenionym ogrodem sprawująca,

Patrzy w noc, gdzie błyskają ludzkich domostw ognie

I gwiazdy ponad głową: „Czym są ludzkie dzieje,

Nie wiem. Ale nam tutaj jedno tylko dano -

Pragnąć, czynić i minąć - a dalej jest noc”.

Źródło: Czesław Miłosz, *Podróż*, [w:] *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 173–178.

Słownik

apatia

(gr. *apátheia* - niewrażliwość, bezczucie) w filozofii stoickiej: stan niedoświadczenia skrajnych emocji; w psychologii niezdolność do odczuwania wzruszeń, brak zainteresowań, nieczułość, zubożenie, stan odrętwienia

areté

(z gr.) cnota, mężność, dzielność, doskonałość duchowa

autarkia

(gr. *autarkeia* - przestawanie na swoim) uniezależnienie swego szczęścia od świata zewnętrznego

logos

(gr. *lego* - mówię) rozum, zasada świata

nihilizm

(łac. *nihil* - nic) termin filozoficzny oznaczający negację ogólnie przyjętych wartości

profeta

| człowiek obdarzony zdolnością przewidywania przyszłości

Chcesz dowiedzieć się więcej na temat stoicyzmu? Przeczytaj:

[Jak żyć. Filozofia Horacego](#)

[Grecy i Rzymianie filozofują](#)

[Etyka a fizyka stoików](#)

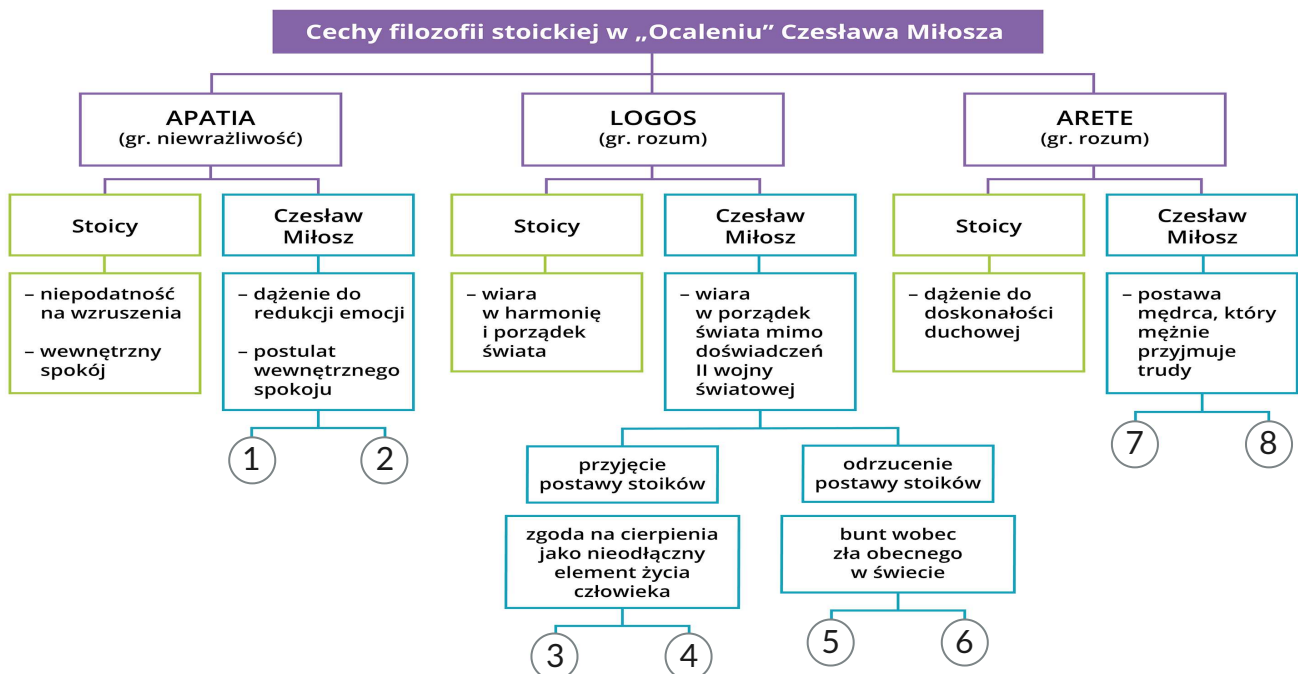
Ilustracja interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem i wyjaśnij na podstawie przytoczonych fragmentów tekstów, które aspekty światopoglądu Czesława Miłosza odbiegają od poglądów stoików.

Polecenie 2

Wyjaśnij, jak rozumiesz fragment: „Niech wiersze moje drogą jaką kto chce chodzą [...]”.
Odnieś go do założeń filozofii stoickiej.

1. Pożegnanie Do mnie, który nie wierząc w żadną zbawczą moc

Przeżyłem innych i samego siebie.

Żebyś ty wiedział, jak to jest, gdy nocą

Budzi się nagle ktoś i zapytuje

Słyszac bijące serce: Czego ty chcesz jeszcze,

Nienasycone? Wiosna, słowik śpiewa.

[...]

Odrzucić. Odrzucić wszystko. To nie to.

Nie będę wskrzeszać ani wracać wstecz.

Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 225.

2. Piosenka na jedną strunę I zawsze, dziecinny czy siwy

Pytam, czy ktoś Sprawiedliwy

Chce, żebym nie był szczęśliwy?

Czy dlatego, żebym księgi pisał

Albo żebym milcząc świat kołysał,

Innych ludzi uśmiechem uciszał?

Fala na Wiśle powiała,

Ostatnia się złuda rozwiała

Miłość stygła,

nienawiść zetlała.

Niepragnącym trudniej księgi pisać,

Zamyślonym trudniej świat kołysać,

Trudniej samotnym serce uciszać.

Czesław Miłosz, *Piosenka na jedną strunę*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 152–153.

3. Campo di Fiori I ci ginący, samotni,

Już zapomniani od świata,

Język nasz stał się im obcy

Jak język dawnej planety.

Aż wszystko będzie legendą

I wtedy po wielu latach

Na nowym Campo di Fiori

Bunt wznieci słowo poety.

Czesław Miłosz, *Campo di Fiori*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 194.

4. Biedny poeta I kiedy lata odmieniły krew,
A tysiąc systemów planetarnych urodziło się i zgasło w ciebie,
Siedzę poeta podstępny i gniewny,
[...].
Obmyślam zemstę.

Czesław Miłosz, *Biedny poeta*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 208.

5. Pożegnanie Synu mój, wierzaj mi, nie zostaje nic.
Tylko trud męskiego wieku,
Bruzda losu na dłoni.
Tylko trud,
Nic więcej.

Czesław Miłosz, *Pożegnanie*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011 s. 226.

6. Los Niech wiersze moje drogą jaką kto chce chodzą,
Niechaj moje dziewczyny innym dzieci rodzą,
Mnie węgiel, dąb i pierścień, i fala spieniona.

Czesław Miłosz, *Los*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 221.

7. Wiara Wiara jest także, jeżeli ktoś zrani
Nogę kamieniem i wie, że kamienie
Są po to, żeby nogi nam raniły.
Patrzcie, jak drzewo rzuca długie cienie,
I nasz, i kwiatów cień pada na ziemię:
Co nie ma cienia, istnieć nie ma siły.

Czesław Miłosz, *Wiara*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011 s. 202.

8. Nadzieja Nadzieja bywa, jeżeli ktoś wierzy,
Że ziemia nie jest snem, lecz żywym ciałem,
I że wzrok, dotyk ani słuch nie kłamie.
A wszystkie rzeczy, które tutaj znałem,
Są niby ogród, kiedy stoisz w bramie.

Czesław Miłosz, *Nadzieja*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, red. A. Szulczyńska, Kraków 2011, s. 202.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Która z poniższych cech nie charakteryzuje filozofii stoickiej?

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- poszukiwanie szczęścia w przyjemności
- unikanie skrajnych emocji
- wiara w harmonię świata
- męstwo wobec przeciwności losu
- racjonalizm

Ćwiczenie 2

Oceń prawdziwość zdań nawiązujących do wiersza *Podróż*.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Podmiot liryczny jest podróżnikiem, który poznaje świat.	☐	☐
Osoba mówiąca w wierszu opowiada o swojej duchowej niezmienności.	☐	☐
Podmiot liryczny był świadkiem II wojny światowej.	☐	☐
Podmiot liryczny jest poetą.	☐	☐
Podmiotem lirycznym targają silne emocje.	☐	☐
Podmiot liryczny posługuje się odniesieniami do filozofii i literatury, ma wysokie kompetencje kulturowe.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Wybierz poprawny wyraz lub wyrażenie.

Czesław Miłosz w *Podróży* posługuje się stylem wysokim niskim. Buduje długie krótkie zdania, które niekiedy obejmują jeden wers całe strofy. Tematyka poruszana w wierszu jest błaha doniosła – tylko taka była zarezerwowana dla stylu wysokiego niskiego. W utworze niemal nie występują środki stylistyczne Autor wykorzystał liczne środki stylistyczne. W wierszu użyto konstrukcje kolokwialne literackie, właściwe dla tego stylu. Tekst poprzez liczne kolokwializmy liczne środki retoryczne nabiera cech mowy mowy potocznej.

Ćwiczenie 4

Które z poniższych zdań określa wyłącznie dosłowne znaczenia zawarte w tekście *Podróży*?

- W wierszu *Podróż* Czesław Miłosz porusza problematykę utopii społecznej.
- Problematyka w wierszu *Podróż* Czesława Miłosza dotyczy tematów aktualnych.
- W wierszu *Podróż* zostają poruszone problemy natury filozoficznej – podmiot liryczny ukazuje swój stoicki światopogląd.

Ćwiczenie 5

Napisz, jakie konteksty interpretacyjne powinny zostać dobrane, by odczytać poniższe wersy.

Ćwiczenie 6

Z wiersza „*Podróż*” wypisz cytaty ilustrujące terminy pochodzące z filozofii stoickiej.

Ćwiczenie 7

Napisz fragment analizy i interpretacji wiersza Czesława Miłosza *Podróż*, w którym opisziesz nawiązania do stoicyzmu pojawiające się w utworze. Twoja wypowiedź powinna liczyć przynajmniej dziesięć zdań.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, dlaczego stoicyzm Miłosza został określony w temacie lekcji jako „trudny”.
Twoja wypowiedź powinna liczyć przynajmniej 6 zdań.

Praca domowa

Porównaj dwa wiersze zatytułowane *Podróż*, napisane przez Czesława Miłosza i Zbigniewa Herberta. Zadanie wykonaj w tabeli. Weź pod uwagę: kreację podmiotu lirycznego, tematykę wiersza, nawiązania do filozofii, wymowę wiersza, język.

” Zbigniew Herbert

Podróż

1

Jeśli wybierasz się w podróż niech będzie to podróż długa
wędrowanie pozornie bez celu błędzenie po omacku
żebyś nie tylko oczami ale także dotykiem poznał szorstkość
ziemi
i abyś całą skórą zmierzył się ze światem

2

Zaprzyjaźń się z Grekiem z Efezu Żydem z Aleksandrii
poprowadzą cię przez uśpione bazyry
miasta traktatów kryptoportyki
tam nad wygasłym atanorem tablicą szmaragdową
kołyszą się Basileos Valens Zosima Geber Filalet
(złoto wyparowało mądrość pozostała)
przez uchyloną zasłonę Izydy
korytarze jak lustro oprawione w ciemność
milczące inicjacje i niewinne orgie
przez opuszczone sztolnie mitów i religii
dotrzenie do nagich bogów bez symboli
umarłych to jest wiecznych w cieniu swych potworów

3

Jeżeli już będziesz wiedział zamilcz swoją wiedzę
na nowo ucz się świata jak joński filozof
smakuj wodę i ogień powietrze i ziemię
bo one pozostaną gdy wszystko przeminie
i pozostanie podróż chociaż już nie twoja

4

Wtedy ojczyzna wyda ci się mała
kołyska łódka przywiązana do gałęzi włosem matki
kiedy wspomnisz jej imię nikt z tych przy ognisku
nie będzie wiedział za jaką leży górą
jakie rodzi drzewa
kiedy tak iście mało potrzeba jej czułości
powtarzaj przed zaśnięciem śmieszne dźwięki mowy
że - czy - się
uśmiechaj się przed zaśnięciem do ślepej ikony
do łopuchów potoku do steczki do łęgów
przeminął dom
jest obłok ponad światem

5

Odkryj znikomość mowy królewską moc gestu
bezużyteczność pojęć czystość samogłosek
którymi można wyrazić wszystko żal radość zachwyty gniew
lecz nie miej gniewu
przyjmuj wszystko

6

Co to za miasto zatoka ulica rzeka

skała która rośnie na morzu nie prosi o nazwę
a ziemia jest jak niebo drogowskazy wiatrów światła wysokie
i niskie
tabliczki w proch się rozpadły
piasek deszcz i trawa wyrównały wspomnienia
imiona są jak muzyka przejrzyste i bez znaczenia
Kalambaka Orchomenos Kavalla Levadia
zegar staje i odtąd godziny są czarne białe lub niebieskie
nasiąkają myślą że tracisz rysy twarzy
kiedy niebo położy pieczęć na twej głowie
cóż może odpowiedzieć ostom wyżłobiony napis
oddaj puste siodło bez żalu
oddaj powietrze innemu

7

Więc jeśli będzie podróż niech będzie to podróż długa
powtórka świata elementarna podróż rozmowa z żywiołami
pytanie bez odpowiedzi
pakt wymuszony po walce wielkie pojednanie

Źródło: Zbigniew Herbert, *Podróż*, [w:] *Wiersze wybrane*, oprac. R. Krynicki, wybór R. Krynicki, Kraków 2007, s. 304–305.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: Trudny stoicyzm Czesława Miłosza na podstawie tomu *Ocalenie*

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

- 1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;
- 4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
- 5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;
- 6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
- 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dokonuje analizy i interpretacji wiersza Czesława Miłosza *Podróż*;

- wyjaśnia, na czym polega światopogląd stoicki zaprezentowany w wierszu Czesława Miłosza;
- interpretuje niedosłowne znaczenie wiersza.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Trudny stoicyzm Czesława Miłosza na podstawie tomu *Ocalenie*”. Następnie prosi uczniów o zapoznanie się z fragmentem utworu Czesława Miłosza *Podróż*. Uczniowie mają się przygotować do jego omówienia.
2. Chętni uczniowie przygotowują krótki film jako ilustrację do utworu *Podróż*. Film mogą przygotować na telefonach komórkowych lub wykorzystać szablony do animacji dostępne w internecie.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem lekcji i określa cele. Następnie prosi o przeczytanie materiałów z sekcji „Przeczytaj”.
2. Uczniowie określają, kim jest podmiot liryczny i w jakich okolicznościach się znajduje. Mogą tu również zaprezentować stworzone filmy. Nauczyciel może sprawdzić w ten

sposób, czy uczniowie zrozumieli treść wiersza.

Faza realizacyjna:

1. **Pogłębiona analiza i interpretacja wiersza.** Nauczyciel zadaje uczniom pytania służące do pogłębionej analizy i interpretacji dzieła.
O czym mówi podmiot liryczny?
Jaka jest kompozycja wypowiedzi lirycznej?
Jakie środki stylistyczne występują w wierszu i jakie są i ich funkcje?
Następnie uczniowie, z pomocą nauczyciela, określają, w jaki sposób budowa i język utworu wpływają na jego odbiór. Opisują również elementy symboliczne i wskazują, jak można je odczytać.
Nauczyciel podsumowuje pracę uczniów.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zastanowienie się nad przesłaniem wiersza. Chętne osoby podają swoje propozycje odpowiedzi.
3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Schemat”. Uczniowie analizują schemat interaktywny. Wskazują na elementy filozofii stoickiej we wskazanych fragmentach. Następnie odnoszą fragment wiersza do filozofii stoickiej.
4. Po omówieniu materiału ze schematu interaktywnego może odbyć się dyskusja, na temat tego, czy stoicyzm Czesława Miłosza jest stoicyzmem trudnym.
5. Nauczyciel dzieli klasę na grupy. Każda z nich ma do wykonania określone zadanie sekcji „Sprawdź się”. Nauczyciel dobiera zadania dla zespołów, biorąc pod uwagę możliwości uczniów. Po wyznaczonym czasie przedstawiciele zespołów przedstawiają odpowiedzi. Nauczyciel podsumowuje pracę grup.

Faza podsumowująca:

1. Przedstawiciele grup prezentują efekty. Nauczyciel podsumowuje pracę zespołów.
2. Nauczyciel jako podsumowanie zajęć odczytuje uczniom fragment wypowiedzi Josifa Brodskiego na temat poezji Czesława Miłosza. Zwraca uwagę na sformułowanie
3. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Porównaj dwa wiersze zatytułowane *Podróż*, napisane przez Czesława Miłosza i Zbigniewa Herberta. Zadanie wykonaj w tabeli. Weź pod uwagę: kreację podmiotu lirycznego, tematykę wiersza, nawiązania do filozofii, wymowę wiersza, język.

Materiały pomocnicze:

- *Metodyka literatury*, tom 1 i 2, Warszawa 2001.
- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Ilustracja interaktywna”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.